

У 1990-я гг. у краязнаўчых музеях сталі дэманціраваць ці ўносіць змены ў існуючыя экспазіцыі пасляваеннага аднаўлення і сацыялістычнага будаўніцтва. На жаль, далёка не ва ўсіх музеях былі адкрыты новыя экспазіцыйныя раздзелы па гісторыі другой паловы XX ст. і, тым больш, XXI ст. Экспазіцыйны аповед у многіх краязнаўчых музеях заканчваецца падзеямі Вялікай Айчыннай вайны. Агульная ж для многіх музеяў, як тых, што былі адкрыты яшчэ за савецкім часам, так і тых, што былі заснаваны 10–20 год таму, тэндэнцыя – гэта канцэнтраванне ўвагі на асобе, што не ў апошнюю чаргу выклікана так званым “антрапалагічным паваротам” у сацыяльна-гуманітарных навукх. Айчынныя музейныя супрацоўнікі, абаліраючыся на папярэдні вопыт, паступова змяняюць ракурс разгляду суадносінаў чалавека і гісторыі: не асоба змяшчаецца ў падзейны кантэкст, а кантэкст будзецца вакол асобы. Амаль у кожным краязнаўчым музеі Беларусі ёсць экспазіцыйныя комплексы, прысвечаныя знакамітым землякам, ураджэнцам краю, і тым, хто ўнёс значны ўклад у развіццё таго ці іншага рэгіёну. У аснову пабудовы такой экспазіцыі пакладзены прынцып антрапацэнтрызму, калі акцэнт робіцца не на развіцці народнай гаспадаркі рэгіёну, а ў цэнтры увагі экспазіцыянера трапляе чалавек з яго вялікімі і малымі дасягненнямі. Такі падыход абралі Лепельскі, Брэсцкі, Полацкі, Сенненскі, Талачынскі і іншыя краязнаўчыя музеі. Цікавым з’яўляецца і той факт, што гэтая скразная тэма аб’ядноўвае ў адзінае цэлае два вельмі розныя перыяды ў гісторыі Беларусі.

Такім чынам, рэпрэзентацыя сучаснага перыяду ў сацыякультурным жыцці рэгіёну заўсёды была актуальнай для беларускіх краязнаўчых музеяў, якія ў залежнасці ад таго, якія задачы ставіліся перад імі ў тыя ці іншыя часы, прытрымліваліся таго ці іншага падыходу ў адлюстраванні сучаснасці ў сваіх экспазіцыях. Першапачаткова, калі краязнаўчы музей разглядаўся як асяродак мясцовай духоўнай культуры, менавіта паказ яе асабліва сцяў і дасягненняў мясцовага грамадства быў пануючым. Пасля ўтварэння новай, Савецкай дзяржавы, на першы план у паказе выйшлі дасягненні ў перабудове народнай гаспадаркі, а раздзел сацыялістычнага будаўніцтва стаў абавязковым. З пераадоленнем аднаўленчага перыяду пасля Вялікай Айчыннай вайны з’явілася цікавасць да рэпрэзентацыі асобы ў экспазіцыі, якая была абмежавана прадстаўленнем у асноўным асабістых рэчаў перадавікоў і партыйных кіраўнікоў. У наш час гэтая тэндэнцыя, значна развітая, стала падыходам, які абралі многія сучасныя краязнаўчыя музеі за аснову канцэптuallyнага рашэння новых экспазіцыйных раздзелаў.

Існуе меркаванне, што гісторыя разгортваецца па спіралі. За апошнія стагоддзе экспазіцыйнае будаўніцтва ў краязнаўчых музеях рэспублікі зрабіла такі віток: музеі зноў сталі рэгіянальнымі духоўнымі цэнтрамі, аднак гісторыя ў іх экспазіцыях, у адрозненне ад папярэдніх перыядаў, персаніфікаваная.

Літаратура

1. Музееведческая мысль в России XVIII–XX веков: Сборник документов и материалов / Э. А. Шулепова [отв. ред.] – М. : Этерна, 2010. – 960 с. : ил.
2. Ревякин, В. И. Историко-краеведческие музеи / В. И. Ревякин, А. Я. Розен. – М. : Стройиздат, 1983. – 136 с. : ил.
3. Романов, Н. И. Местные музеи и как их устраивать / Н. И. Романов. – М. : Изд. Комитета по охране худож. сокровищ при совете Всерос. коопер. съездов, 1919. – 112 с.

Дзенісенка А.П.

(Рэспубліка Беларусь, г. Мінск)

МУЗЫЧНАЯ СПАДЧЫНА СТАНІСЛАВА МАНЮШКІ Ў ФОНДАХ ЦНБ НАН БЕЛАРУСІ

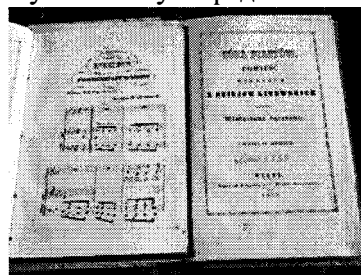
Творчая спадчына Станіслава Манюшкі (1819–1872) належыць усім славянскім народам, усяму чалавецтву. Аднак асабліва блізкая яна палякам і беларусам, таму што ў сваіх творах славыты кампазітар адлюстроўваў нацыянальны дух гэтых блізкіх народаў,

істарычны лёс і культура якіх маюць шмат агульнага.

Станіслаў Манюшка нарадзіўся на беларускай зямлі ў вёсцы Убель Ігуменскага павета Мінскай губерні. На сваёй малой радзіме ён чэрпаў натхненне з беларускага фальклору, апрацоўваў беларускія народныя песні. Таму музычная спадчына выдатнага кампазітара ўваходзіць у скарбніцу і беларускага народа.

У фондзе аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі захоўваюцца прыжыццёвыя творы С. Манюшкі, якія былі надрукаваны ў Вільні ў сярэдзіне XIX стагоддзя.

У віленскай друкарні Юзафа Завадскага накладам вядомага віленскага выдаўца Рубэна Рафаловіча выйшла кніга Уладзіслава Сыракомлі (Людвіка Кандратовіча) «Cyra Piastow. Powieźz wierszem z dziejow litewskich. Przez Wiadysiawa Syrokomik. Z muzyk№ St. Moniuszki» (Wilno: Nakiadem Księgarni p. f. Rubena Rafałowicza, 1855) (Сыракомля Уладзіслаў. Дачка Пястаў. Аповесць у вершах з гісторыі Літвы. З нотамі С. Манюшкі.

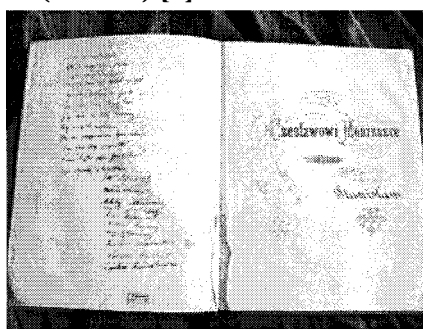

– Вільня: Накладам кнігарні п. ф. Рубэна Рафаловіча, 1855.

Аповесць у вершах, напісаная У. Сыракомлем у 1855 г., у ёй паэт закрануў праблему польска-літоўскіх адносін у XIII стагоддзі. У кнізе змешчаны ноты музычнага твора Станіслава Манюшкі «Паходная песня ліцвінаў» на словы У. Сыракомлі, мал. 1). У выданні змешчаны музычны твор Станіслава Манюшкі – «Паходная песня ліцвінаў». На пажоўклым ад часу аркушы мудрагеліста ўплеценая ў арнамент назва песні на словы У. Сыракомлі. Сярод нот для голаса і суправаджэння размешчаны словы песні: “Niech wesoio szumi las...”. “Паходная песня ліцвінаў” – гэта адзін з варыянтаў арыгінальнай старадаўняй песні, тэкст якой пераносіць нас у далёкія часы: “Весела шуміць лес, ліцвіны выступілі ў паход, спяваюць бадзёрую песню пра свае подзвігі. Заўтра будзе бой. Каб толькі коні не падвялі і стаялі смела! У добры час...” [9, с. 1].

Сярод прыжыццёвых твораў кампазітара – нотнае выданне “Lirnik wioskowy” (мал. 2), выйшла з друкарні Ю. Завадскага (Вільня) [5]. Гэта нотны запіс

песні “Lirnik wioskowy” на аднайменны верш У. Сыракомлі. Экзэмпляр вялікага фармату (250x330 мм), на тытуле адсутнічае год выдання. Магчыма, з гэтым вершам кампазітар мог пазнаёміцца ў 1852 г., калі У. Сыракомля прыязджаў з арандаванага ім фальварка Залуча ў Вільню і спыняўся ў доме Мюлера, цесця С. Манюшкі, каб працягнуць працу над тэкстам кантаты “Год у песні” [3, с. 114]. Час магчымага напісання музыкі да верша “Lirnik wioskowy” польскі музыказнаўца Эрвін Навачык абазначае межамі ад узнікнення верша (1852) да першага выканання песні (1857) [7, с. 100]. Аднак, ёсць падстава сцвярджаць, што песню “Lirnik wioskowy” С. Манюшка напісаў менавіта ў 1857 г., як лічыць сучаснік кампазітара польскі музыказнаўца Ежы Ляскарыс. У сваіх нататках, змешчаных у часопісу “TeKa Wilecska” [1, с. 306], ён нагадвае, што С. Манюшка ў 1857 г. шмат увагі надаваў пераробцы оперы “Галька” і, акрамя таго, напісаў яшчэ некалькі твораў, першым з якіх названы менавіта “Lirnik wioskowy”.

На форзацы экзэмпляра змешчаны аўтограф У. Сыракомлі і подпісы блізкіх паэту людзей, што робіць гэта выданне вельмі каштоўным. Пад вершам-прысвячэннем (Мяркуецца, што верш быў напісаны У. Сыракомлем экспромтам падчас адной з літаратурна-музычных вечарын. На гэта паказваюць адна папраўка ў тэксце і непасрэднасць самога зместу. Верш быў адрасаваны аднаму з прысутных на вечарыне – музыканту Фаустыну Лапатынскаму [3, с. 118]) услед за У. Сыракомлем падпісаліся Баляслаў Навінскі (акцёр Віленскага тэатра), Мікалай Акаялевіч (вядомы літоўскі

людзей, што робіць гэта выданне вельмі каштоўным. Пад вершам-прысвячэннем (Мяркуецца, што верш быў напісаны У. Сыракомлем экспромтам падчас адной з літаратурна-музычных вечарын. На гэта паказваюць адна папраўка ў тэксце і непасрэднасць самога зместу. Верш быў адрасаваны аднаму з прысутных на вечарыне – музыканту Фаустыну Лапатынскаму [3, с. 118]) услед за У. Сыракомлем падпісаліся Баляслаў Навінскі (акцёр Віленскага тэатра), Мікалай Акаялевіч (вядомы літоўскі

пісьменнік), Эміль Дэрэнг (акцёр Віленскага тэатра) і інш. Калектыўны подпіс замыкае Паўліна Кандратовіч, жонка У. Сыракомлі.

Сродкі музычнай выразнасці кампазітар чэрпаў у народнай музыцы, цесна звязанай з народнымі звычаямі і абрадамі. С. Манюшка аддаваў перавагу народным песням, таму што лічыў іх найбольш даступнымі разумення. Кампазітар закранаў у іх тэмы і пытанні, блізкія сэрцу сваіх сучаснікаў, сярод якіх былі не адны толькі гараджане. Песні Манюшкі прасочваліся і ў сельскія пласты насельніцтва. Напісаныя з вялікім цяплом і шчырасцю, з глыбокай сардэчнасцю, яны гучалі не ў адной вёсцы.

У віленскай тыпаграфіі Ю. Завадскага быў выданы нотны зборнік сялянскіх песенек Станіслава Манюшкі пад агульнай назвай “Nad Nid№” [6] (мал. 3). Гэта прыжыццёвае выданне кампазітара, якое выйшла прыблізна ў сярэдзіне XIX стагоддзя. Зборнік вялікага фармату (270Ч340 мм), у яго ўвайшлі песні і балады на словы В. Вольскага, У. Сыракомлі, Я. Чачота і інш. Музыку да ўсіх твораў зборніка напісаў С. Манюшка. У выданні змешчаны музычная балада на словы Э. Шцірмера (Э. Шцірмер – псеўданім польскага паэта Людвіга Шцірмера (1809–1886), аўтара аповесцей і вершаў, прасякнутых духам народных балад. Э. Шцірмер удзельнічаў у паўстанні 1830 г. Служыў афіцэрам рускага штабу. У яго шмат публікацый па ваеннай гісторыі [8, с. 255]) “Магда-карчмарка” (Е. Sztyrmer «Magda Karczmarka»), сялянскія песенькі на словы У. Сыракомлі – “Ріењс poranna”, “Kiosek”, “Przepręczka”, “Ріењс wujta”, “Ріењс Wieczorna”, музычныя творы Станіслава Манюшкі на словы Яна Чачота з “Хатніх спеўнікаў”, у тым ліку нотны запіс песні “Siirota” (“Сірата”) для аднаго голасу ў суправаджэнні фартэпіяна.

З Янам Чачотам (1796–1847) С. Манюшку збліжаў адзін аб’ект любові – беларускі мелас. З выхадам у свет першага “Хатняга спеўніка” (“Źriewnik domowy”, 1843) між кампазітарам і перакладчыкам сялянскіх песенек “з-над Нёмана” (У выдавецтве Ю. Завадскага ў 1837 г. пабачыў свет зборнік беларускіх песень “Piosnki wieśniacze z nad Niemna” (Wilno, 1837), у якім змешчаны сто беларускіх песень у перакладзе на польскую мову Яна Чачота. У аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі гэты зборнік захоўваецца ў форме аудыёвізуальнага запісу (мікрафільм) – Czeczot, Jan. Piosnki wiesniacze [Microform] / Jan Czeczot. – [S. l.: s. n.], 1836–1839. – 100 кадраў. Акрамя гэтага, у кнігзборы Пятра Фёдаравіча Глебкі (аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі) ёсць два зборнікі сельскіх песень у перакладзе Яна Чачота (Piosnki wieśniacze z nad Dęwiny. Ks. 3. / Jan Czeczot. Wilno: Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1840. XII, 94 s. S. IX; Piosnki wieśniacze z nad Niemna i Dęwiny, niektóre przysiovia i idiotyzmy, w movie Siawiano-Krewickiej, s postrzeżeniami nad ni№ uczynionemi / Jan Czeczot. Wilno: Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1846. 134 s. S. [64–105]). Тэкст песень у зборніку 1840 г. – у перакладзе на польскую мову, у зборніку 1846 г. – на рэгіянальнай мове “літоўскай” шляхты (мова “літоўскай” шляхты прадстаўляе той “пераходны дыялект”, які фактычна быў тагачаснай беларускай літаратурнай мовай і які філаматы хацелі яшчэ болей “збеларусіць”. Філаматы вымушаны былі пісаць на мове беларускай спаланізаванай шляхты. Але, беручы ў цэнтр сваёй увагі простых люд, селяніна-беларуса, арыентуючыся на яго культуру, яны ставілі перад сабой мэту паступова зрабіць літаратурнай і яго мову [10, с. 21]) завязалася ліставанне. Аўтар “Хатняга спеўніка” звярнуўся да Яна Чачота з просьбай даслаць яму вершы ў народным духу. У выніку ў першы “Хатні спеўнік” увайшлі тры “сялянскія песенькі” Яна Чачота – “Ах, далёка...”, “Што там за кветка”, “Ой, бярозка міла...”. У другім “Хатнім спеўніку” (1845) змешчана песня на словы Яна Чачота “Кум і кума”; вершы “Праснічка”, “Салоўка” ўвайшлі ў трэці “Хатні спеўнік” (1851) С. Манюшкі, у чацьвёрты (1855) – песня “Вандроўная пташка”. Больш усяго песень у перакладах Яна Чачота трапіла ў пяты “Хатні спеўнік” (1858) С. Манюшкі – дванаццаць песень, напісаных Чачотам у перакладзе з беларускага меласу. Усяго С. Манюшка напісаў

дваццаць дзве песні на арыгінальныя тэксты Яна Чачота і на яго апрацоўкі-пераклады вуснапаэтычных твораў [4, с. 9].

Упершыню пасля смерці С. Манюшкі выйшлі з друку творы кампазітара на яго радзіме. Былі сабраны і выдадзены ўсе дваццаць дзве песні нашага славутага класіка на вершы Яна Чачота, яны ўвайшлі ў музычны зборнік “Песні з-над Нёмна і Дзвіны» (Мінск, 1996). У музычны зборнік “Песні з-над Нёмна і Дзвіны” (Мінск, 1996) увайшлі наступныя песні: “Ой, бярозка міла...”, “Ах, далёка...”, “Што там за кветка”, “Кум і кума”, “Салоўка”, “Казак”, “Праснічка”, “Вандроўная пташка I”, “Вандроўная пташка II”, “Выбар”, “Ад’езд на вайну”, “Гай шуміць”, “Дуброва”, “Думка”, “Зязюлька”, “Мядзведзік”, “Сірата”, “Сонейка”, “Баўтрук і цецярук”, “Ты пастой, мая галубка...”, “Прыляцелі сакалочкі”, “Добра, як у пана”. [2]. Змест песень быў перакладзены з польскай на беларускую мову У. Мархелем, У. Дубоўкам, К. Цвіркам, Я. Міклашэўскім, З. Трашчкоўскай і інш.

Адзел рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі захоўвае рукапісны архіў беларускай пісьменніцы Ларысы Геніюш (1910–1983). Сярод архіўных дакументаў – рукапісныя нотныя запісы беларускіх песень “Саколікі”, “Каля хацінкі”, пакладзеныя на музыку С. Манюшкі (тэкст у перакладзе на беларускую мову Янкі Купалы) (Фонд № 31 “Ларыса Геніюш”, адз.зах. № 918).

У 2019 годзе адзначаюцца 200-я ўгодкі ад нараджэння вялікага кампазітара, які нарадзіўся і жыў некаторы перыяд у Беларусі, выкарыстоўваў у сваіх творах беларускі мелас. Яго творчасць адначасова належыць і польскай, і беларускай культуры. Менавіта таму ў нашай памяці Станіслаў Манюшка застаецца як польскі сын беларускай зямлі.

Літаратура

1. Laskarys, J. Wspomnienie z dziedziny sztuk pięknych na Litwie w roku 1857 / J. Laskarys // Teka Wilecska / Wydawana przez Jana ze Jliwina. – Wilno : Drukiem Teofila Głücksberga, 1858. – Numer czwarty. – S. [298]–322.
2. Манюшка, С. Песні з-над Нёмна і Дзвіны / тэксты Я. Чачота ; уклад. Г. Каржанеўская [і інш.] ; уступ. У. Мархель, В. Скоробагатаў ; Нац. тэатр.-канцэрт. аб’яд-не “Бел.капэла”. – Мінск : НТКА “Бел.капэла”, 1996. – 54 с.
3. Мархель, У. І. Рэдкае выданне нот С. Манюшкі / У. І. Мархель // Из истории книги в Белоруссии : Сб. статей. – Мінск, 1976. – С.113–121.
4. Мархель, У.І. Сялянскія песенькі ў “Хатнім спеўніку” / У. І. Мархель, В. І. Скоробагатаў. – Мінск : Ваўкалака-РАКАНОН ТМ, 1996. – 10 с.
5. Moniuszko, S. Limik wioskowy / sielanka Władysława Syrokomli, cztery piesni Stanisława Moniuszki. – Wilno: Nakł. Jozefa Zawadzkiego, [б.р.]. – 29 s.
6. Moniuszko, S. Nad Nida, słowa W. Wolskiego; Piosnki sielskie przez W. Syrokomli; Pieńс wyjta; Drugi spiewnik domowy – Wyjazd z Ukrainy; Czarty spiewnik domowy – Dary; Z pińetego spiewnika domowego – Siyrotа і O matko moja!; Magda Kaczmarka, ballada E. Szyrmera / [nuty] / Stanisław Moniuszko. – Wilno : Nakiadem Jyzefa Zawadzkiego, [б.р.]. – [41] s.
7. Nowaczyk, E. Pieśni solowe S. Moniuszki: Katalog tematyczny / E. Nowaczyk. – Krakow : Pol. Wydaw. Muz., 1954. – 332 s. – (Materiały do bibliografii muzyki polskiej; t. 2).
8. Рудзинский, В. Монюшко / В. Рудзинский. – М. : Музгиз, 1960. – 284 с.
9. Syrokomla, W. Cyra Piastyw. Powieńж wierszem z dziejyw litewskich / przez Władysiawa Syrokomik. Z muzyk№ St. Moniuszki. – Wilno : Nakiadem Ksikarni p. f. Rubena Rafaiowicza, 1855. – 54 s.
10. Філаматы і філарэты: Зборнік / уклад., пер. польскамоўн. твораў, прадм., біягр. даведкі пра аўт. і камент. К. Цвірка. – Мінск : Бел.кнігазбор, 1998. –399 с.